

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ : "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ὑπὸ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΝΤΕΛΛΑΚΗ

Ὁ ἐν τῇ παρὰ τὴν Ρώμην Ἑλληνικῇ Σταυροπηγιακῇ καὶ Ἰεραρχικῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Κρυπτοφέρρης λόγιος ἱερομόναχος Νεῖλος, ὁ γνωστὸς εἰς τοὺς περὶ τὰ ἑλληνικὰ χριστιανικὰ γράμματα ἀσχολουμένους ἐκ πολλῶν ἀξιολόγων μελετῶν αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα ταῦτα ἀνακερομένων, ἐν τῷ πρό τινων ἐτῶν ἐκδοθέντι λαμπρῷ αὐτοῦ ἔργῳ περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων εὐχαριστιακῶν ᾠσμάτων γράφει τὰ ἀξιοσημεῖωτα ταῦτα· «Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ χριστιανοὶ πολὺ ἐφοβοῦντο τὴν ἐπὶ τὰς πεποιθήσεις καὶ κλίσεις τῶν πιστῶν ἐπίδρασιν τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων λογοτεχνίας καὶ διὰ τοῦτο ἔτρεμον καὶ πρὸ τῆς ἀπλῆς ἔτι ἀναμνήσεως τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν ἐθνικῶν ποιημάτων. Ἄς ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ κατὰ τὴν δ' ἔτι ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας φόβος τῶν χριστιανῶν, ὥστε ἐδέησεν αὐτὸς ὁ Μ. Βασίλειος νὰ παρεμβῇ μετὰ τοῦ τεραστίου κύρους του, ὅπως καθησυχάσῃ τὰς ἐξεγειρομένας συνειδήσεις αὐτῶν, οἵτινες ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐφοβοῦντο ὅτι διέτρεχον κίνδυνον ἢ τε ἀκεραιότης τῆς πίστεως καὶ τὰ ἥθη τῆς χριστιανικῆς νεολαίας» (1).

Ἐγραψε δὲ ταῦτα ὁ σοφὸς φίλος μου ἀνασκευάζων τὴν περὶ τῆς μετρικῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἠμῶν ᾠσμάτων γνώμην τοῦ πολλοῦ Πίτρα, ὅστις εἶχε γράφει ὅτι, «ἂν ἡ ἀρχαία μετρικὴ δὲν εὔρεθῃ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἠμῶν ποιήσει, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν εὔρεθῃ ἡ Ἰκκλησία, ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τῶν ἱερῶν τύπων τῆς νέας θρησκείας τὰ ἀόριστα καὶ ἐλαστικὰ μέτρα, τὴν διαφορουμένην καὶ ἀστατον ποίησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» (2).

Δὲν εἶναι ἀληθῆ ταῦτα τοῦ Πίτρα, παρατηρεῖ ὁ Κρυπτοφερρῆτης Νεῖλος, ἀφ' οὗ ἡ λαν πλουσία καὶ εὐκαμπτος καὶ γόνιμος ποιητικὴ

(1) Nilo Borgia, «Frammenti eucaristici antichissimi», Roma, 1932.

(2) I. Pitra, «Hymnographie de l'Eglise Grecque» Rome, 1867, 26.

γλώσσα τῶν Ἑλλήνων θὰ ἠδύνατο νὰ προσαρμοσθῆι πρὸς πιάσαις τὰς λεπτεπιλέπτους ἀποχρώσεις τῆς ἀληθείας. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τῆς γλώσσης ταύτης τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα φωνήεντα εἶχον ἐξισωθῆι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὡς ἐδιδάχθημεν ὑπ' ἄλλων τε καὶ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν καθηγητοῦ Παντελάκη (¹), ἐξακολουθεῖ ὁ Νεῖλος, τὸ οὖς τῶν Ἑλλήνων δὲν διέκρινε πλέον ἐν τῇ προφορᾷ μακρὰς καὶ βραχείας συλλαβίας. Ὅθεν καὶ οἱ χριστιανοὶ ποιηταί, οὔτινες ἠθέλον νὰ ᾄδωσιν ἄφραστοὶ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν, δὲν ᾤφειλον νὰ ποιῶσι τὰ ποιήματα αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν, ἥτις ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχειῶν συλλαβῶν ἐστηρίζετο (²).

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ πρῶτος καὶ κείριος λόγος, δι' ὃν οἱ χριστιανοὶ ποιηταὶ τῶν πρώτων αἰώνων ἀπέφευγον τὴν χρῆσιν τῆς μετρικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ποιήμασιν αὐτῶν, δεύτερος δὲ εἶναι ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς, ὅτι ἐφοβοῦντο οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ τὴν εἰς τὰς πεποιθήσεις καὶ κλίσεις αὐτῶν ἐπίδρασιν τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας. Καὶ ἀληθῶς οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐλθόντες «εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφαι» κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον (³), ᾤφειλον νὰ προσέχωσι «μή τις αὐτοὺς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπίτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν» (⁴).

Ἦτο ἄρα ἐπόμενον τοῦτο, ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοί, τοιαύτην παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν ἔχοντες, ἀράβως μὲν εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τῆς κατὰ Χριστόν, μετὰ φόβου δὲ προσέβλεπον πρὸς τὴν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν φιλοσοφίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν λοιπὸν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐφοβοῦντο πᾶν ὅ,τι ὑπεμίμνησκεν αὐτοὺς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ μέχρι τοσοῦτου προουχώρησεν ὁ φόβος αὐτῶν, ὥστε ἔτρεμον καὶ πρὸ τῆς ἀπλῆς ἔτι ἀναμνήσεως τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν ἐθνικῶν ποιημάτων, ὡς γράφει ὁ Νεῖλος.

Εἰς τὴν τοιαύτην δ' ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας ἤχθησαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ οὐχὶ ἐκ μόνων τῶν ἀνωτέρω μνημονευ-

(¹) *Ε. Παντελάκη*, «Κοντάκια καὶ Κανόνες» ἐν Ἀθήναις 1926.

(²) Ἴδε τὴν ἐμὴν μελέτην «Ἡ δημώδης ἐκκλησιαστικὴ ποίησις τῶν Βυζαντινῶν» ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» τόμ. ιγ' (1938).

(³) Πρὸς Κολοσσαεῖς β', 2-3.

(⁴) Ἐνθα ἀνωτέρω 8.

θέντων λόγων τοῦ Πλάτου. Αὐτὸς ὁ θεῖος Πλάτων δὲν ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ αὐτὸν τὸν θεῖον Ὅμηρον, «τὸν ἱερὸν καὶ θαυμαστὸν καὶ ἠδὺν» ποιητὴν, διότι ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτοῦ διηγεῖται περὶ θεῶν καὶ ἡρώων λόγους καὶ πράξεις ἀνηθικούς καὶ ἀσεβεῖς, οὐ μόνον εἰς θεοὺς καὶ ἡρώας ἀναρμόστους καὶ ἀπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων χρηστούς; (¹). Ἐπειτα δὲ οἱ ποιηταὶ δὲν διεγείρουσι τὰ πάθη καὶ δὲν ἐξακείωνουσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ παραούρωνται ὑπ' αὐτῶν, ἐν ᾧ ὠφέλιον ὄλωσ τὸν ναιντὸν νὰ διδάσκωσιν αὐτοὺς πῶς νὰ καταστέλλωσι τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας καὶ ἠδονὰς αὐτῶν; (²).

Κατόπιν δὲ τοῦ Πλάτωνος ὁ χρηστὸς Πλούταρχος δὲν ἔγραψεν ἰδίαν πραγματείαν «Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν», ἐν ᾗ μετριοπαθέστερον τοῦ Πλάτωνος κρίνων τοὺς ποιητὰς καὶ ὀρθῶς λοχυρίζομενος ὅτι «οὔτ' ἴσως δυνατὸν ἐστὶν οὔτ' ὠφέλιμον ποιημάτων ἀπεύγειν τοὺς νέους», συμβουλεύει, ὅπως «εἴ μάλια παραφυλάττωμεν αὐτοὺς, ὡς ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς ὁδοῖς παιδαγωγίας θεομένους»; Διότι, ἐξακολουθεῖ, «τῇ ποιητικῇ πολὺ μὲν τὸ ἠδὺ καὶ τρόφιμον νέου ψυχῆς ἐνεστίν, οὐκ ἔλαττον δὲ τὸ ταρακτικὸν καὶ παρόφορον, ἂν μὴ τυγχάνῃ παιδαγωγίας ὀρθῆς ἢ ἀκρόασις».

Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἐκ τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων εὐρέθησαν ἄνδρες κρίνοντες μὲν ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν λεγόμενα δὲν εἶναι ἀκίνδυνα εἰς ἠθικὴν τῶν νέων διάπλασιν, πολλὰ τούτων πολὺ τὸ ταρακτικὸν καὶ παρόφορον περιέχοντα, τὴν κρίσιν δ' αὐτῶν ταύτην διὰ παμπόλλων παραδειγμάτων πιστώσαντες, ἐπόμενον ἦτο ὅτι καὶ οἱ ἠθικολογοῦντες ἐκ τῶν πρώτων χριστιανῶν λόγιοι ἄνδρες συλλήβδην ἅπαντα τὰ προϊόντα τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας ὡς ἀκατάλληλα καὶ ἐπικίνδυνα εἰς τοὺς χριστιανόπαιδας ἀπεκήρυξαν. Ἄφ' οὗ ὁ κορυφαῖος συμπάσης τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνίας Ὅμηρος ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων Πλάτωνος ὡς ἀκατάλληλος εἰς χεῖρας παιδευομένων ἐθνικῶν ἑλληνοπαίδων κρίνεται, πῶς θὰ δοθῇ ἀκινδύνως εἰς χεῖρας χριστιανοπαίδων αὐτὸς τε ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς τῶν ἐθνικῶν Ἑλλήνων; Ὁ βουλούμενος νὰ μάθῃ πῶς ἔκρινον τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους καὶ ποιητὰς οἱ πρώτοι ἀπολογηταί, ὡς ἀναγνώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Λ. Μπαλάνου γραφεῖσαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ «Παύρου» ἐκδοθὲν περίφημον ἔργον τοῦ Μ. Βασιλείου «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ

(¹) Ἐν τῇ Πολιτείᾳ 363 - 365 καὶ 385 - 392 καὶ ἀλλαχοῦ.

(²) Ἐνθα ἀνωτέρω 602 - 608.

ἐλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων». Ἄφ' οὗ ἐτόλμησαν ν' ἀποκαλέσωσιν ἁμαθῆ μὲν τὸν βαθυνούστατον Ἱερᾶκλειτον, γαστρίμαργον δὲ τὸν σωφρονέστατον Πλάτωνα καὶ κόλακα τὸν φιλαληθέστατον Ἀριστοτέλη, δὲν ἐδίστασαν νὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων, «ἀτέκμαρτος καὶ ἀχρηστος» οὕσα, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν «ἀπὸ τῆς τῶν ἀγγέλων ἀποστασίας», ἦτοι ἀπὸ τῶν δαιμόνων.

Οἱ νηραλιώτεροι δ' ἴσως καὶ ἀπαθέστεροι ἀπολογηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐπεδοκίμαζον τὰς «ἀκρίτους» ταύτας κρίσεις περὶ τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, ὡς ἐχαρικτήρισεν αὐτὰς ὁ κ. Μπαλάνος. Ὁ μὲν Ἰουστῖνος ὄχι μόνον οὐδεμίαν κατὰ τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας ἐξέφρασε μομφήν, ἀλλὰ καὶ ὡς χριστιανούς τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Ἱερᾶκλειτον ἐθεώρησεν «οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες καὶ βιοῦντες, ἔγραψε, χριστιανοὶ καὶ ἄφοβοι καὶ ἀτάραχοι ὑπάρχουσι, κἂν ἄθεοι ἐνομισθήσων, ὅλον ἐν Ἑλλάδι Σωκράτης καὶ Ἱερᾶκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς»⁽¹⁾. Κατόπιν δὲ τοῦ Ἰουστίνου ὁ Ἀθηναγόρας, ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Ὠριγένης, τὴν μελέτην τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας πρὸς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τοὺς χριστιανούς συνιστῶντες, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν ὡς ἔργον τῆς θείας προνοίας ὑπελάμβανον. «Ἴν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἑλληνιστὶν ἀναγκαία φιλοσοφία, νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται, προπαιδεῖα τις οὕσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις· ἐπαιδαγώγει γὰρ καὶ αὕτη τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους, εἰς Χριστόν», ἔγραφεν ὁ Κλήμης⁽²⁾.

Ἄλλ' ὁ μάλιστα ἐκ πάντων τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ προσηκόντως τὴν μεγάλην αὐτῆς συμβολὴν εἰς κατανόησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διατύπωσιν τῶν δογματικῶν αὐτῆς ἀληθειῶν ἐκτιμήσας εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ Μ. Βασίλειος. Κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη (352 - 356) τῶν ἐν Ἀθήναις σπουδῶν του χειραγωγηθεὶς ὑπὸ τῶν διαπρεπῶν καθηγητῶν Ἰμερίου καὶ Προαιρεσίου εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τοσοῦτον ἐνεβιάθουνεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα, ὥστε, ἂν μετὰ τινος ὑπερβολῆς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου, ὅτι ὁ βουλόμενος νὰ διαπρέψῃ ὡς ρήτωρ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ πανηγυρικῷ εἶδει τῶν λόγων δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ μελετᾷ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, «οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν προτρέπονται», ἀλλ' ὡς ὑπόδειγμα νὰ ἔχη τοὺς λόγους

(1) Ἀπολ. Α', μς'.

(2) Ἐν Στρωματεῦσι Α', β.

τοῦ Βασιλείου, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὅμως ὑπερβολῆς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὅτι ὁ Βασίλειος «νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρῶτος ἀλλ' οὐδενὸς δεύτερος ἔδεται, πιθανότητος δὲ καὶ γλυκύτητος καὶ γε λαμπρότητος ἔραστῆς καὶ ρέων τῷ λόγῳ καὶ ὡσπερ ἔξ αὐτοσχεδίου πηγάζων τὸ ρεῖθρον» (¹).

Τῷ ὄντι δὲ ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἔργα τοῦ Βασιλείου δὲν θέλγεται μόνον ἐκ τῆς εὐστόχου ἐκλογῆς τῶν ἐκάστοτε εἰς τὸν λόγον προσηκόντων ρημάτων καὶ ὀνομασιῶν καὶ τῆς εὐρύθμου πλοκῆς τῶν περιόδων, ἀλλὰ καὶ ἀκόπως παρακολουθεῖ τὸν λογικὸν εἰρημὸν τῶν ἐννοιῶν, τὴν δαμιλῆ τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων παράταξιν, τὴν ἐπιτυχῆ χρῆσιν παραδειγμαμάτων καὶ ρήσεων ἐκ τε τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐπὶ πᾶσι θαυμάζει τὴν διὰ παντὸς λόγου αὐτοῦ διαλάμπουσαν πίστιν μὲν ἀκραιφνῆ πρὸς τὰ διδάγματα, ἀγάπην δὲ ἀνυπόκριτον πρὸς τοὺς διδασκομένους, ἔξ ὧν αὐτομάτως ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου νὰ ἀναφωνήσῃ ὅτι ὄντως «ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα» τοῦ Βασιλείου (²).

Τοσοῦτον δ' ἐδραία ἦτο ἡ πίστις τοῦ Βασιλείου περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς τε τὴν τῆς διανοίας ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν χριστιανοπαίδων, ὥστε καὶ ἴδιον ἔργον τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔγραψεν, ἵνα χειραγωγήσῃ τοὺς νέους εἰς τὴν μελέτην τῆς παλαιᾶς τῶν Ἑλλήνων σοφίας. Προδήλως ὁ φρονιμώτατος ἱεράρχης εἰς συγγραφὴν τοῦ ἔργου τούτου ἐκινήθη ἐκ τῶν ἀστηρίκτων ἰσχυρισμῶν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συντηρητικῶν ἀπολογητῶν.

Ἐν τῷ πονηματίῳ λοιπὸν τούτῳ ὁ Βασίλειος διδάσκων πῶς οἱ νέοι ὀφείλουσι νὰ μελετῶσι τὰ ἐθνικὰ ἔργα χωρὶς ἔξ αὐτῶν βλάβην τινά, τοῦναντίον δὲ ὀφείλειαν καὶ ταύτην οὐ μικρὰν νὰ πορίζονται, εὐστοχώτατον παραλληλισμὸν τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας ποιεῖται, τὸν ἐξῆς. Ὅπως τοῦ καρποφόρου δένδρου, λέγει, οἴκεια μὲν ἀρετὴ εἶναι νὰ παράγῃ ὠρίμους καρπούς, φέρουσι δὲ καὶ στολισμὸν τινὰ καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ περὶ τοὺς κλάδους περισειόμενα, οὕτω καὶ τῇ ψυχῇ κυριώτατος μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια εἶναι, δὲν εἶναι δὲ ἄχαρι ὁ καρπὸς οὗτος νὰ εἶναι περιβεβλημένος τὴν θύραθεν σοφίαν «οἶόν τινὰ φύλλα σκέπηεν τε τῷ καρπῷ καὶ ὅψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα». Εὐστοχωτάτη ἡ παρομοίωσις, ἀφ' οὗ τὰ φύλλα οὐ μόνον σκέ-

(¹) Ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ 141.

(²) Λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ Βασιλείου ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης Χ. Χαριτωνίδης ἐν τῷ «Λόγῳ εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας» ἐν Θεσσαλονίκῃ 1986, 7-14.

πούσι καὶ κοσμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τρέφουσι τὸν καρπὸν στομάχου καὶ πνευμόνων ἔργα ἐν τῷ δένδρῳ τελοῦνται.

Ἐν τῷ συγγραμματίῳ δὲ τούτῳ ὁ Βασίλειος πολλὰς ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων προσαγαγὼν ρήσεις καὶ πράξεις γενναίων ἀνδρῶν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνίας ὠφελείας τῶν νέων, οὐχὶ ἀπαξ οὐδὲ δις ἀναφέρει τὸν Πυθαγόραν καὶ τοὺς Πυθαγορείους, τοὺς τε ἀρχαιοτέρους καὶ τοὺς νεωτέρους. Τὸ ὑπερβαῖμαστον ἔργον τοῦ δαιμονίου τούτου θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μεταρρυθμιστοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡ περὶ κοσμογονίας θεωρία αὐτοῦ, ἣτις περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἐν Κρότωνι τῆς Ἰταλίας εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ ὀμακείου ἀνακοινωθείσα ἐπιβεβαιοῦται σήμερον μετὰ πάροδον 25 ὅλων αἰῶνων ὑπὸ τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης, ἡ περὶ τὸν ὅλον ἀνθρώπου καὶ ὡς ὕλικῶν καὶ ὡς ψυχικῶν καὶ ὡς κοινωνικῶν ὄντων σφαιρῶν καὶ περιεσφαιμένων διδασκαλία του, δι' ἣν κατωρθώθη ἐπὶ δέκα συνεχεῖς αἰῶνας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας νὰ ὑπάρχωσι Πυθαγορεῖοι εὐλαβῶς ἐν τῷ βίῳ ἐφαρμιζόντες τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τοῦ διδασκάλου των⁽¹⁾, πάντα ταῦτα εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ Βασιλείου καὶ κατέστησαν αὐτὸν ἓνα ἐκ τῶν πυθαγορικοτάτων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ πρῶτον μὲν διδάσκων τοὺς νέους ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ἀγωνιζόμενοι τὸν μέγιστον τῶν ἀγῶνων, ὀφείλομεν πάντα νὰ ποιῶμεν καὶ πάντα κόπον νὰ ὑπομένωμεν πρὸς παρασκευὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἐπιφέρει ἔπειτα ὅτι χρεωστοῦμεν καὶ μετὰ ποιητῶν καὶ λογογράφων καὶ ρητόρων καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ν' ἀναστρεφώμεθα, «ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσεσθαι». Ἴνα δὲ τὸ πρᾶγμα διὰ παραβολῆς καταστήσῃ σαφέστερον, ἐπάγεται τὰ ἑξῆς. Καθὼς οἱ βαρεῖς, λέγει, προπαρασκευάσαντες πρότερον διά τινων ὕλικῶν ὅ,τι ποτ' ἂν ἦ τὸ δεξόμενον τὴν βαρῆν, ἔπειτα μεταχειρίζονται τὸ χρῶμα, κόκκινον ἢ ἄλλο τι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ἂν πρόκειται νὰ παραμένῃ ἀνέμπλυτος ἢ τοῦ καλοῦ γνώμη ἡμῶν, ἀφ' οὗ πρότερον διδαχθῶμεν τὰ τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων διδάγματα, τότε τὰ ἱερὰ καὶ ἀπόρητα τῆς ἡμετέρας θρησκείας παιδεύματα θὰ ἀκούσωμεν. Τὴν παραβολὴν δὲ ταύτην τοῦ βαρέως παρέλαβεν ὁ Βασίλειος ἐκ τοῦ πυθαγορικοῦ Λύ-

(1) Περὶ πάντων τούτων ἔγραψα ἱκανὰ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῶν «Χρυσῶν ἐπῶν» τοῦ Πυθαγόρου ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεων τοῦ «Παπύρου» ἀριθ. 25 τοῦ 1938.

σιδος, ὡς ἱστορεῖ ὁ βιογράφος τοῦ Πυθαγόρου Ἰάμβλιχος⁽¹⁾. Ὁ ἐκ Τάραντος μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου Λῦσις οὗτος, λέγει, ἐπιπλήτων τὸν συμμαθητὴν αὐτοῦ Ἰππαρχον, ὅτι τὰ λεγόμενα ἐν τῇ σχολῇ μετέδιδε τοῖς ἀνεισάκτοις (ἦτοι τοῖς ἀμυήτοις) καὶ ἄνευ μαθημάτων (ἦτοι μαθηματικῶν) καὶ θεωρίας ἐπιφυομένοις, ὅπερ ἀπηξίωσεν ὁ Πυθαγόρας, ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν συμμαθητὴν τοῦτον λέγει καὶ τάδε: Ἔπρεπε, λέγει, ν' ἀναλογισθῆς, Ἰππαρχε, πόσον χρόνον ἔδαπανήσαμεν ἡμεῖς ἐν τῇ σχολῇ, ἵνα ἀποπλύνωμεν τοὺς σπύλους τοὺς ἐν τοῖς στήθεσιν ἡμῶν ἐγκεκολλημένους καὶ οὕτω καταστῶμεν δεκτικοὶ τῶν λόγων τοῦ διδασκάλου. Διότι, καθὼς ἀκριβῶς οἱ βαρεῖς προεκκαθάραίντες διὰ στυπτικῶν οὐσιῶν βιάπτονται ἐπειτα τὰ ἱμάτια, ὅπως ἀνέκπλυτον τὴν βιαρὴν ἀναπίσωσι καὶ μηδέποτε γενησομένην ἐξίτηλον, οὕτω καὶ ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος ἀνὴρ προσπαροσκεύαζε τὰς ψυχὰς τῶν τῆς φιλοσοφίας ἐρασθέντων, «ὅπως μὴ διαφρασθῆ περὶ τινα τῶν ἐπιπλήτων ἔσεσθαι καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν». Πρὸ τοῦ Βασιλείου δὲ καὶ ὁ Πλάτων⁽²⁾ εἶχε παραλάβει τὴν παραβολὴν ταύτην ἐκ τοῦ Λύσιδος, ὅστις μετὰ τὸν φοβερὸν διωγμὸν τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ Πυθαγορείων καταφυγὸν εἰς Θήβας καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἐπαμεινώνδου γενόμενος ἀπέθανεν ἐκεῖ περὶ τὸ 390 π. Χ.

Ἐκ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνίας ὁ κλεινὸς τῆς Καισαρείας ἐπίσκοπος προσφέρων εἰς τοὺς χριστιανόπαιδας «σπουδαίων πράξεων παραδείγματα» ἐνθυμεῖται καὶ πάλιν τοὺς προσφιλεῖς Πυθαγορείους. Τὸ τοῦ Κυρίου παράγγελμα ἐνθυμούμενος «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμῶσαι ὅλως»⁽³⁾ ἀνελογισθῆ τὸ ἐν τῷ β' στίχῳ τῶν «Χρυσῶν ἐπῶν» ὅμοιον τοῦ Πυθαγόρου παράγγελμα «οἴβου ὄρκου» καὶ ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ Πυθαγορείου Κλεινίου, ὅστις, ἐν ᾧ ἠδύνατο ἐν δικαστηρίῳ ν' ἀποφύγη ζημίαν τριῶν ταλάντων ὀρκισθόμενος, προυτίμησε νὰ καταβάλλῃ τὰ τρία τάλαντα, ἵνα μὴ ὀρκισθῆ, «καὶ ταῦτα εἰσορκεῖν μέλλον». Ταύτην δὲ τὴν πράξιν μνημονεύων ὁ Ἰάμβλιχος⁽⁴⁾ ἱστορεῖ ὅτι ὁ Πυθαγόρας παρήγγελλεν εἰς τοὺς μαθητὰς «μηδενὶ καταχρήσασθαι τῶν θεῶν εἰς ὄρκον, ἀλλὰ τοιούτους προχειρίζεσθαι λόγους, ὥστε καὶ χωρὶς ὄρκων εἶναι πιστοὺς».

Καὶ ἡ μουσικὴ δὲ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Βασίλειον, ὅπως μνησθῆ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν Πυθαγορείων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πρῶτος ὁ Πυθαγόρας ἐν Ἑλλάδι ἐμελέτησεν ἐπιστημονικῶς καὶ ἐδί-

(1) L. Deubner «Iamblichi de Vita Pythagorica liber» Lipsiae 1937, 43.

(2) Ἐν τῇ Πολιτείᾳ 429 d.

(3) Παρὰ Ματθαίῳ ε', 35.

(4) Ἐν βίῳ Πυθαγόρου 47 καὶ 145.

δαξε τὴν μουσικὴν καὶ «διὰ τῆς ὑπερμεγαλοφυοῦς αὐτοῦ διαισθησεως ἐκ τῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορδῶν τῶν παραγουσῶν τοὺς ἁρμονικοὺς τόνους γενικεύων ἤχη εἰς τὴν χάραξιν τῶν θεμελιωδῶν γραμμῶν τῆς θεωρίας, ἣτις σήμερον κυριαρχεῖ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς φύσεως καὶ οὕτως ὁ Πυθαγόρας προέτρεξε κατὰ εἴκοσι καὶ πέντε αἰῶνας τῆς ἐποχῆς του εἰς τὸ ζήτημα τῆς συστάσεως τοῦ παντός», ὡς ἀνεκοίνωσε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηναίων ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ζέγγελης (¹). Παραδίδει δὲ καὶ ὁ Ἰάμβλιχος ὅτι ὁ Πυθαγόρας «ἡγούμενος πρώτην εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν δι' αἰσθησεως προσφερομένην ἐπιμέλειαν, εἴ τις καλὰ μὲν ὄρατα καὶ σχήματα καὶ εἶδη, καλῶν δὲ ἀκούει ρυθμῶν καὶ μελῶν, τὴν διὰ μουσικῆς παιδευσιν πρώτην κατεστήσατο διὰ τε μελῶν τινῶν καὶ ρυθμῶν, ἀφ' ὧν τρόπων τε καὶ παιθῶν ἀνθρωπίνων ἰάσεις ἐγίνοντο, ἁρμονίαι τε τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ὥσπερ εἶχον ἐξ ἀρχῆς, συνήγοντο, σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν νοσημάτων καταστολαὶ καὶ ἀφυγισμοὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐπενοῦντο» (²). Κατωτέρω δὲ ὁ αὐτὸς Ἰάμβλιχος ἐπαναλαμβάνων ὅτι ὁ Πυθαγόρας «ὑπελάμβανε τὴν μουσικὴν μεγάλην συμβάλλεσθαι πρὸς ὑγείαν, ἂν τις αὐτῇ χρῆται κατὰ τοὺς προσήκοντας τρόπους», περιγράφει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐφήρμοξε τὴν μουσικὴν ὡς φάρμακον ὁ διδάσκαλος. Ἐκάλει, λέγει, ἐν μέσῳ τινὰ τῶν μαθητῶν κρατοῦντα λύραν καὶ κύκλῳ ἐκαθίζοντο οἱ μελωδεῖν δυνατοὶ καὶ οὕτως ἐκεῖνου κρούοντος συνῆδον ἄσματά τινα, δι' ὧν «εὐφραίνεσθαι καὶ ἐμμελεῖς καὶ ἐνρυθμοὶ γίνεσθαι ἐδόκουν». Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπῆρχον, λέγει, καὶ ἄλλα μέλη πρὸς τε τῆς ψυχῆς πεποιημένα πάθη, «πρὸς τε ἀθυμίας καὶ δηγμούς, ἃ δὴ βοηθητικώτατα ἐπινενόητο, καὶ πάλιν αὖ ἕτερα πρὸς τε τὰς ὀργὰς καὶ πρὸς τοὺς θυμοὺς καὶ πρὸς πᾶσαν παραλλαγὴν τῆς τοιαύτης ψυχῆς, εἶναι δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ἄλλο γένος μελοποιίας ἐξευρημένον» (³).

Τὴν διὰ τῆς μουσικῆς λοιπὸν θεραπείαν τῶν ἀνθρωπίνων παιθῶν, ἧς εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Πυθαγόρας, ἐνθυμούμενος ὁ Βασίλειος, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς νέους περὶ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς, διηγεῖται πρὸς αὐτοὺς τὰ σχετικὰ τῶν Πυθαγορείων διδάγματα. ἼΙ καθάρσις τῆς ψυχῆς ἐπιτυγχάνεται, λέγει, ἐὰν περιφρονῶμεν τὰς διὰ τῶν αἰσθησεων ἡδονάς, ὅποῖαι εἶναι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῶν ἀτόπων τῶν θαυματοποιῶν ἐπι-

(¹) Ἴδε «Πυθαγόρου Χρυσᾶ ἔπη» σελ. 31 καὶ ἐξῆς τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως.

(²) Ἐν βίῳ Πυθαγόρου 64.

(³) Ἐνθα ἀνωτέρω 110 - 111.

δειξεων, αἱ ἐκ τῆς θέας σωμάτων γυμνῶν καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀκροάσεως διεφθαρμένης μελωδίας, διότι ἐκ τῆς τοιαύτης μουσικῆς γεννῶνται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκροατῶν πάθη ἀνελευθερίας καὶ ταπεινότητος. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἐπιφέρει, ὀφείλομεν νὰ γινώμεθα ἀκροαταὶ τῆς ἄλλης ἐκείνης μουσικῆς, τῆς ἀμείνονος καὶ εἰς ἀμείνονα φερούσης, ἣν καὶ ὁ ποιητὴς τῶν ἱερῶν ᾠμάτων Δαυΐδ μεταχειριζόμενος κιθαρίζων κατεπράυνε τὴν μανίαν τοῦ βασιλέως Σαοὺλ⁽¹⁾. Καὶ περὶ τοῦ Πυθαγόρου δὲ λέγεται, ἔξακολουθεῖ ὁ Βασίλειος, ὅτι συναντήσας ποτὲ κωμαστὰς μεθύοντας, προέτρεψε τὸν αὐλητὴν τὸν τοῦ κώμου κατάρχοντα νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἁρμονίαν εἰς τὸ Δωρίον, ἐκ τῆς μεταβολῆς δὲ ταύτης τοσοῦτον ἀνεφρόνησαν οἱ κωμασταί, ὥστε ἀπορρήσαντες τοὺς στεφάνους κατησχυμένοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια.

Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ἱστορῶν ὁ Ἰάμβλιχος⁽²⁾ λέγει ὅτι ὁ Πυθαγόρας «σπονδειακῶ ποτε μέλει κατέσβεσε Ταυρομενίτου μειρακίου μεθύοντος τὴν λύσσαν, νύκτωρ ἐπικωμάζοντος ἐρωμένη παρὰ ἀντεραστοῦ πυλῶνι ἐμπιμπράναι μέλλοντος· ἐξήπτετο γὰρ καὶ ἀνεζωπυρεῖτο ὑπὸ τοῦ φρυγίου αὐλήματος· ὃ δὴ κατέπαυσε τάχιστα ὁ Πυθαγόρας (ἐτύγχανε δὲ αὐτὸς ἀστρονομούμενος ἄωρὶ) καὶ τὴν εἰς τὸν σπονδειακὸν μεταβολὴν ὑπέθετο τῷ αὐλητῇ, δι' ἧς ἀμελλητὶ κατασταλὲν κοσμῶς οἴκαδε ἀπηλλάγη τὸ μειράκιον».

Ἄλλην ἀφορμὴν πρὸς μνείαν Πυθαγόρου καὶ πυθαγορικῶν παραγγελμάτων ἔδωκεν εἰς τὸν Βασίλειον τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ συγγραμμάτου, ἐνθα συμβουλεύει τοὺς νέους, ὅπως τῷ τοῦ Παύλου παραγγέλματι ἐπόμενοι «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθαι εἰς ἐπιθυμίας»⁽³⁾, κολάζωσι τὸ σῶμα καὶ περιορίζωσι τὰς δόμας αὐτοῦ ὥσπερ θηρίου μεταχειριζόμενοι ὡς μάστιγα τὸν δριϋδὸν λόγον καὶ οὐχὶ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς χαλαρώσαντες ἀφήνωσι τὸν νοῦν ὥσπερ ἡνίοχον ὑπὸ ἀτιθάσων ὀρμητικῶν ἵππων νὰ παρασύρηται κατὰ κρημνῶν. Ταύτην δὲ τὴν τοῦ ἡνιόχου εἰκόνα ἐκ τῶν «Χρυσῶν ἐπῶν» τοῦ Πυθαγόρου ὁ ἱεράρχης παρέλαβε. Ποιούμενος ὁ φιλόσοφος ἐν τοῖς ἔπεσι τούτοις λόγον καὶ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος, ἧς πᾶς τρόφιμος τῆς σχολῆς δὲν ὄφειλε ν' ἀμελῇ, ἀλλὰ «ποτοῦ τε μέτρον καὶ σίτου γυμνασίων τε ποιεῖσθαι», ἐν τῷ τέλει τοῦ ποιήματος ἐπαναλαμβάνων ταῦτα συνιστᾷ εἰς τὸν τρόφιμον ν' ἀπέχη ἀπὸ τῶν τροφῶν καὶ ποτῶν, ὧν ἤκουσεν ἐν τῇ σχολῇ, «ἡνίοχον γνώμην στήσας καθύπερθεν ἀρίστην». Συμ-

(1) Α' Βασιλειῶν ἱστ', 23 καὶ ιη', 10.

(2) Ἐνθα ἀνωτέρω 112.

(3) Πρὸς Ρωμαίους ιγ', 14.

βουλεύων δηλαδή ὁ Πυθαγόρας ὅτι πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ τηρῇ ὠρισμένην δίαιταν, ἀπέχων παντὸς φαγητοῦ καὶ ποτοῦ ἐπιβλαβοῦς εἰς τὴν ὑγείαν του, ταύτην δὲ τὴν δίαιταν θὰ ρυθμίζῃ ὁ ὀρθὸς λόγος (ὁ νοῦς, ἡ γνώμη), ἐπιφέρει ὅτι, ὅπως ἐν τῷ ἄρματι ὁ ἡνίοχος σωφρονῶν ὀδηγεῖ ὀρθῶς τὸ ἄρμα εἰς τὸ τέλος τῆς πορείας, οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ νοῦς σωφρονῶν ὀδηγεῖ αὐτὸν εἰς ὀρθὰς βουλάς καὶ ὀρθὰς πράξεις.

Ἡ παραβολὴ δ' αὕτη τοῦ νοῦ πρὸς ἡνίοχον φαίνεται ὅτι ἦτο προσφιλὴς εἰς τε τοὺς Ὀρφικοὺς καὶ τοὺς Πυθαγορείους. Διέσωσεν ὁ Στοβαῖος (1) ἀπόσπασμα τοῦ πυθαγορικοῦ Λίνου, ὅστις συμβουλεύων φίλον του νὰ προσπαθῇ ν' ἀποφεύγῃ τὰς συμφορὰς (τὰς πολυπήμονας κῆρας) λέγει ὅτι δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, εἰν πρώτα πρώτα στρέψῃ τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν κοιλίαν, τὴν δώτειραν αἰσχρῶν πάντων, ἣν ἡνιοχεῖ ἐπιθυμία «μάργοισι χαλινοῖς», ἦτοι μὲ χαλινοὺς ἐμμανεῖς καὶ ὀρμητικούς.

Ταύτην δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἡνίοχου θαυμασίως ἔγραψεν ὁ πυθαγορικώτατος Πλάτων. (2) Διαλαβὼν περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μεταβαίνων εἰς τὸ θέμα περὶ τῆς φύσεως αὐτῆς ὁμολογεῖ μὲν ὅτι τοῦτο «πάντη πάντως θείας ἐστὶ καὶ μακρῶς διηγήσεως», τοῦναντίον δὲ «ἀνθρωπίνης τε καὶ ἐλάττονος διηγήσεώς ἐστιν», εἰν παραβάλλῃ τις αὐτὴν πρὸς ἄλλο τι ὅμοιον. Παραβάλλει λοιπὸν τὴν ψυχὴν πρὸς ἄρμα συρόμενον ὑπὸ δύο πτερωτῶν ἵππων, ὧν ὁ μὲν εἰς τιθασὸς ὧν συμβολίζει τὴν ἀρετήν, ὁ δ' ἕτερος ἀτίθασος ὧν εἶναι σύμβολον τῆς κακίας. Ἠνίοχος δὲ τοῦ ἄρματος τούτου εἶναι ὁ νοῦς, ἀλλὰ μετὰ τοιούτων ἵππων «ἐξ ἀνάγκης χαλεπὴ καὶ δύσκολος ἡ περὶ ἡμῶν ἡνιόχησις» καθίσταται. Διότι, ὅταν τὸ ἄρμα ἔχον τοιούτους ἵππους ἀναβαλῆ εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως ἡ ψυχὴ θεάσῃται ἐν αὐτῷ τὸ ὄντως ὄν, ὁ κακὸς ἵππος κλίνει ἐπὶ τὴν γῆν ῥέπων καὶ βαρύνων, εἰν μὴ ὁ ἡνίοχος ἦ τετραμμένος καλῶς, ἐπὶ τῆς γῆς δὲ πρόκειται τῇ ψυχῇ πόνος τε καὶ ἄγῶν ἔσχατος.

Τὴν τοῦ ἡνιόχου νοῦ εἰκόνα λοιπὸν ἐκ τῶν Πυθαγορείων παραλαβὼν ὁ Βασίλειος συμβουλεύει τοὺς νέους «μεμνησθαι τοῦ Πυθαγόρου, ὅς τῶν συνόντων τινὰ καταμαθῶν γυμνασίαις τε καὶ σιτίαις ἑαυτὸν εὖ μάλα κατασαρκοῦντα (ἦτοι ὑπερπαχυνόμενον), οὐ παύσῃ, ἔρη, χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσμοτήριον;» Δεσμοτήριον δὲ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα χαρακτηρίσας ὁ Πυθαγόρας εὔρε μιμη-

(1) Ἐν Ἀνθολογίῳ, ε', 22.

(2) Ἐν τῷ Φαίδρω 246 - 249.

τήν καὶ ἐν τούτῳ τὸν Βασίλειον ἐπαναλαμβάνοντα ὅτι «οὐ δὴ τῷ σώματι δουλευτέον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτιστα ποριστέον, ὥσπερ ἐκ δεσμοτηρίου τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας».

Ἐξ ὧν λοιπὸν ἐν συγγραμματίῳ οὐχὶ πλείονας τῶν δέκα καὶ ὀκτὼ μικρῶν σελίδων καταλαμβάνοντι πεντάκις ἐμνήσθη πυθαγορικῶν λόγων καὶ πράξεων ὁ Βασίλειος, εὐκόλως πείθεται πᾶς τις ὅτι ἐκ τῶν τῆς πρώτης γραμμῆς θαυμαστῶν τοῦ μεγάλου ἐκ Σάμου διδασκάλου ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἐκ Καισαρείας διδάσκαλος. Ὁρθῶς ἄρα ἀπεφώνησε ὁ Πανθεὶς εἰπὼν ὅτι ἰδρυτῆς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ὁ Πυθαγόρας. Ἐξαίρων τὸ μέγα ἔργον αὐτοῦ ὁ σοφὸς οὗτος Γαλάτης ἔγραψεν ὅτι ἡ ἀρχαιότης δὲν εἶχεν ἀκούσει βέβαια τὸν Χριστὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἠγνόει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως Ἐκκλησίας ὡς συνόδου ἀνθρώπων τὴν αὐτὴν θρησκευτικὴν πίστιν ἐχόντων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ζώντων. Ἡ Πυθαγόρειος δ' Ἐκκλησία τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ ἰδρυθεῖσα ταχέως ἐξηπλώθη εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διετηρήθη. Τὴν ταχεῖαν δ' αὐτῆς ταύτην ἐξάπλωσιν καὶ μακροχρόνιον διατήρησιν ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ μυστικὴν θεολογίαν, τὴν αὐστηρὰν ἀσκητικὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἀλληλεγγύην αὐτῆς (1).

Ἄλλ' εἰς τὰ ὀρθὰ ταῦτα ὁ Πανθεὶς ὄφειλε νὰ προσθήσῃ καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ πύλαι τῆς ὄντως θαυμαστῆς καὶ ἐπὶ δέκα ὄλους αἰῶνας λειτουργησάσης Ἐκκλησίας τοῦ Πυθαγόρου κατ' ἀνάγκην ὄφειλον νὰ κλεισθῶσιν, ἀφ' οὗ ἠνοιχθήσαν αἱ πύλαι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Λιότι, ὡς ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τοῦ Παύλου καταγγέλλοντος εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν «ἀγνωστὸν θεόν» (2), ἀφ' οὗ ὁ εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς «ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροισιν, καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα», ψηλαφῶντες δὲ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὗρωσιν αὐτόν, αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς «τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν» ἐξάπεστειλεν εἰς τὴν γῆν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ δὲ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἰδρυθεῖσα ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησία θεία οὕσα αὐτὴ διεδέχθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν θαυμαστὴν μὲν πάντοτε, ἀλλ' ἀνθρωπίνην πάντως οὕσαν τοῦ Πυθαγόρου Ἐκκλησίαν. Ὅτι δὲ τὰ

(1) M. Meunier, «Pythagore Les vers d'or», Paris 1925, 342.

(2) «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» ιζ', 26 καὶ ἐξῆς.

γενναῖα καὶ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς Πυθαγορείου Ἐκκλησίας καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ κατανοήσῃ βαθύτερον καὶ ἐδραιώσῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀσφαλέστερον τὰ θεῖα διδάγματα τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μάρτυς ἀψευδῆς ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ πυθαγορικώτατος τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
